

SIYOSAT JARAYONLARDA BARQARORLIK VA BEQARORLIK DIALEKTIKASI

Uzoqova Gulzoda Bahrom qizi

Qashqadaryo viloyatidagi Qarshi davlat universiteti Ijtimoiy fanlarni o'qitish metodikasi (ma'naviyat asoslari) yo'nalishi magistri

Annotatsiya: Siyosat boshqa tabiiy va Ijtimoiy bilimlar kabi birchiziqda rivojlanmaydi, ayniqsa, bugungi kunda dunyo siyosiy tizimidagi muammolarni o'rganish va tahlil etishda an'anaviy metodlar bilan birga sinergetika metodlardan ham foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Sinergetika davlatning huquqiy tizimi va funksiyalarini yangilanishida mikro- va makrofluktuatsiya (izoh) jarayonlarini tahlil etishda qo'l kelib, u boshqa sohalarda bo'lganidek huquqda ham qo'llanilayotgan metod hisoblanadi. Shunday qilib, sinergetika yangi tipdagi tizimlar, xossalar, jarayonlar va qonuniyatlar olamini ochdi. Bu olamning o'ziga xos xususiyatlari: ochiqlik, murakkablik, nomuvozanatlik, spontan o'zgarish, bir-butunlik, xaos va tartibot ko'p xilligi, keskin sifatli o'zgarish, tadrijiy takomillashishdir.

Kalit so'zlar: beqarorlik, tartibsizlik, xaos (parokandalik), bifurkatsiya, deterministik, ochiq tizim, o'z-o'zini tashkillashtirish, o'z-o'zini boshqarish, avtopoezis, attraktor, nochiziqlik, fluktuatsiya, tartib va xaos, kogerentlik, koevolutsiya, fraktal, ko'p variantlilik.

Bugungi kunda dunyoning ijtimoiy, iqtisodiy, mafkuraviy va siyosiy manzarasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ushbu sohalarning barchasida beqarorlik, tartibsizlik, xaos (parokandalik) kuchayib borayotganligini kuzatishimiz mumkin. Fikrimizcha, yuqorida sanab o'tilgan sohalarda kuzatilayotgan tartibsizlik va beqarorlik holatlarining barchasining asosida inson erkinligi, insonning erkin tanlovi turibdi. "Insoniyatning nimaga qodirligi, uning kelajak taqdirini oldindan aniqlab, bashorat qilib bo'lmaydi, chunki, oxir oqibat barchasi uning erkin tanloviga bog'liq bo'lib qoladi". Inson har doim tanlash erkinligiga egaligidan, uning hayoti nochiziq kechishi kelib chiqadi. "Reallikni an'anaviy, chiziqli tafakkurga tayangan holda nazorat qilib ham bo'lmaydi, qat'iy sabab oqibat aloqadorligi zamonaviy dunyoni va reallikni tushuntirib berishga ojizdir". Rus faylasufi Vasilkova ta'kidlayotgan nochiziqli tafakkur ham bugungi kun biridir. Chunki, nochiziqli tafakkur bu avvalo erkin fikrlash, mustaqil dunyoqarashga tayanadi. Erkin fikrlash natijasida kishida nochiqli tafakkur tarzi shakllanadi. Aynan nochiziqli tafakkur insonni turli muammolarning kutilmagan, no'anaviy yechimini topish imkonini beradi. Bugungi kun murakkab ijtimoiy, siyosiy, ekologik, iqtisodiy muammolar, aynan ana shunday yechimni talab etadi.

Ijtimoiy ongning muhim shakllaridan biri siyosiy ongdir. Siyosiy ong-turli ijtimoiy guruhlarining davlat hokimiyatiga, siyosiy tashkilotlarga, ularning jamiyat hayotidagi rolga, boshqa davlatlar va millatlar bilan munosabatlar va shu kabilarga qarashlarning sistemalashtirilgan nazariy ifodasidir.

Siyosiy ong siyosiy faoliyat bilan o'zviy bog'langan. Siyosiy faoliyat jamiyatning ob'ektiv tarzda mavjud siyosiy tuzumining tartiblarini saqlash, mustahkamlash, takomillashtirish, rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi. Siyosiy faoliyat muayyan siyosiy maqsadni amalga oshirish orqali namayon bo'ladi. Siyosat grekcha «politika» so'zidan olingan bo'lib, «davlatni boshqarish san'ati» degan ma'noni anglatadi. Siyosiy ijtimoiy guruhlarining iqtisodiy manfaatlarini ifodalaydi siyosiy iqtisodiyotga, iqtisodiy bazisga faol ta'sir ko'rsatish xususiyatiga ega. Shuning uchun kishilarning siyosiy ongini shakllantirish va rivojlantirish katta ahamiyat kasb etadi. Agar iqtisodiy o'sish, taraqqiyot, jamiyatimizning tanasi bo'lsa, ma'naviyat-ma'rifat va siyosiy ong yetukligi uning ruhi, aqli va jonidir.

Sinergetika davlatning huquqiy tizimi va funksiyalarini yangilanishida mikro- va makrofluktuatsiya (izoh) jarayonlarini tahlil etishda qo'l kelib, u boshqa sohalarda bo'lganidek huquqda ham qo'llanilayotgan metod

hisoblanadi. Shunday qilib, sinergetika yangi tipdagi tizimlar, xossalar, jarayonlar va qonuniyatlar olamini ochdi. Bu olamning o'ziga xos xususiyatlari: ochiqlik, murakkablik, nomuvozanatlik, spontan o'zgarish, bir-butunlik, xaos va tartibot ko'p xilligi, keskin sifatli o'zgarish, tadrijiy takomillashishdir.

Sinergetika tasodifiy jarayonlarda o'z-o'zini boshqarish, o'z-o'zini tashkillashtirish to'g'risidagi ilmiy yo'nalish sifatida tabiiy fanlarsohasida paydo bo'lgan. Ammo sinergetika bosqichma-bosqich ijtimoiy fanlar metodologiyasiga ham kirib kelmoqda, jumladan siyosiy bilimlarni hamda siyosiy jarayonlardagi beqarorlik va barqarorlikni o'rganish, tadqiq etishda bu usul juda samaralidir.

Falsafiy, siyosiy, yuridik, psixologik va boshqa ijtimoiy-gumanitar ilmiy ishlarda beqarorlik, ochiq tizim, o'z-o'zini tashkillashtirish, o'z-o'zini boshqarish, avtopoezis, attraktor, nohiziqlik, fluktuatsiya, bifurkatsiya tartib va xaos, kogerentlik, koevolyutsiya, fraktal, ko'p variantlilik kabi sinergetikaning asosiy tushunchasi bo'lgan yangi atamalar tez-tez uchrashi buni tasdiqlaydi.

Hozirda tartibsiz tendensiyalar tobora avj olayotgan bu davrda sinergetik qarashning yana bir yo'nalishi siyosiy va huquqiy soha ekanligi ma'lum bo'ldi. Ayniqsa, siyosiy bilimlarni sinergetik tahlil qilish butun dunyo siyosati uchun dolzarbdir. Chunki siyosat sohasida hamma narsa zaruriy va tasodifiy hodisalar to'qnashuvidan qaynab ketmoqda. Unda sinergetik muvozanatli bo'lmagan ijtimoiy institutlar faoliyati ko'plab beqaror jarayonlar yuzaga keladi. Tez-tez avvaldan o'ylab topilgan va rejalashtirilgan jarayonlarni amalga oshirilsa, u mutlaqo teskarisiga aylanadi va o'z-o'zini boshqarish, o'z-o'zini tashkil etish tamoyillariga bo'ysungan holda, butunlay yangi bosqichda rivojlana boshlaydi.

Nima deb o'ylaysiz? Siyosat - davlat hokimiyatini tashkil etish va amalga oshirish, partiyalarning mavjudligi, milliy harakatlar va siyosiy hayotning boshqa atributlari sinergetik qonuniyat asosida harakatlanuvchi hodisalar, to'qnashuvlar va manfaatlar birlashuvi natijasida paydo bo'lganmi? Axir, aynan siyosatda ba'zida, tarixiy miqyosda mayda, tasodifiy siyosiy harakatlar (masalan, ma'lumotlarning sizib chiqishi, siyosiy liderning o'limi) davlat asoslarini va hatto dunyo tartibini silkitishga olib keladi. Yangi tendensiyalar, siyosiy tizimlar shakllanishi kabi makro o'zgarishlarga sabab bo'lgan bu mikro darajadagi kichik ta'sirlar, tasodifiy hodisalar richag vazifasini o'taydi, ya'ni qismlarning harakati orqali butun tizimda beqarorlik vujudga keladi va tizimdagi bu beqarorlik barqarorlikka aylanishi uchun yangi o'zgarish, yangilanish paydo bo'lgandan keyin barqarorlikka erishiladi.

Biz agnostisizm haqida, Siyosiy sohaning kompleks ilmiy bilimlarini rad etish haqida gapirmayapmiz. Aksincha, bir tomondan, siyosiy soha muammolariga yechim topish uchun yangi uslubiy asosga muhtoj. Boshqa tomondan, siyosatsinergetikaga o'zini yanada rivojlantirish uchun g'ayrioddiy boy material beradi.

Uzoq vaqt davomida ichki siyosatshunoslikda: davlat nazariyasi va

huquq, sotsiologiyada siyosiy inqirozlar sabablari asosan iqtisodiy sohadan qidirilishi lozim bo'lgan postulatlar hukmron edi. Sinergetika siyosiy inqirozlarning tabiati ancha chuqurroq, ko'p qirrali va faqat deterministik boshlanishigagina bo'ysunmasligini tasdiqlashga imkon beradi.

Siyosiy inqiroz, shubhasiz, siyosiy tizimning inqiroz sari rivojlanishi yoki siyosiy munosabatlarning boshi berk ko'chaga kirishining natijasidir. Siyosiy liderlarning hokimiyat uchun kurashi, siyosiy jarayonning sekinlashishi yoki uning orqaga qaytishiga olib keladi. Ammo hokimiyat tarmoqlari o'rtasidagi kurash, markaz va joylar hokimiyati uchun kurash, vertikal ierarxiya tuzilmalarning qulashi, ikki tomonlama hokimiyat kabi hodisalar - bu davlat hokimiyatining global yoki mahalliy inqirozi emas.

Siyosiy inqiroz - bu siyosatdagi axloqiy, huquqiy tamoyillarning inqirozi. Agar shunday inqiroz ustiga iqtisodiy inqiroz qo'shilsa, jamiyat falokatga duch keladi. Shuning uchun ham iqtisodiy inqirozdan chiqishga harakat qilishda birinchi navbatda siyosiy inqirozga ustuvor ahamiyat berish kerak. Mustaqillikka erishgan ayrim mamlakatlar hukumati misolida ham siyosatdagi rezonanslar mensimaslik qanchalik xavfli ekanligini

ko'rsatib turibdi. Faqat iqtisodiyot bilan band bo'lib, ungasiyosiy harakatlar, partiyalar, ambitsiyalar, ijtimoiy tuzilmalar, rahbarlar va boshqalardan ustunlik berdi. Iqtisodiy determinizm mafkurasi ijtimoiy taraqqiyotning marksistik nazariyasi (iqtisodiy asos oxir-oqibat siyosiy ustki tuzilmaga ta'sir qiladi) o'zining yomon hazilini bir qarashda juda malakali, o'qimishli hukumat rahbarlariga o'tkazdi. Boshqaruvdagi inqirozi iqtisodiy inqiroz bilan shu qadar kuchayib ketdiki, butun rus jamiyati yangi bifurkatsion vaziyatga tushib qoldi.

Jarayonga chetdan qaraganda, u vaziyatga egalik qiladi, unga ma'lum qadriyatlarni belgilaydi, aslida bugungi kundarezonansli siyosiy vaziyat, voqealar, siyosiy girdobning oqimlari uni to'fondagi yog'ochday boshqaradi. va u yuzada qolish va cho'kib ketmaslik uchun bu voqealarga qandaydir tarzda munosabat bildirishga zo'rg'a erishadi.

Siyosatdagi rezonanslarning xususiyati shunday - tizim bifurkatsiya holatiga keladi toki kichik ta'sir yoki boshqa turtki uni yangi bosqichga olib kelmaunga qadar. Yuqorida aytib o'tilganidek, siyosatda ko'p uchraydigantasodifiy hodisalar muhim ahamiyatga ega ekanligini hisobga olish va tan olishyana bir sinergetik yangilikdir. Ammo tasodifni "boshqarish" uchun, vujudga kelgan tasodif tomonidan ochilgan imkoniyatlar ham muayyan "maydon" bilan cheklanganligini tushunish kerak.

Xulosa qiladigan bo'lsak, ijtimoiy ong shakllari rivojlanishi, boyishi, o'zgarishi, yangilanishi ichki va tashqi ta'sirlar oqibatida barqarorlik va beqarorlikning birligini namoyon etadi. O'z navbatida ijtimoiy ong barqarorligi yoki beqarorligi jamiyat hayoti barqarorligi yoki beqarorligini belgilaydi, ayniqsa, siyosiy va huquqiy ong ahvoli bujarayonga katta ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Киселов Г.С. Свобода и эволюция. // Вопросы философии. 2005. №10 С.
2. Василькова В.В Порядок и хаос в развитии социальных систем. С.Пб., 1999. С. 483
3. П р и г о ж и н И., С т е н г е р с И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. М., 1986
4. Х а к е н Г. Синергетика. М., 1985; Баблюяц Ф. Молекулы, динамика, жизнь. Введение в самоорганизацию материи. М., 1990.